

Яковчук О.Л.

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

ФУНКЦІОНУВАННЯ МОДЕЛЕЙ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація. Сучасний ринок праці вимагає висококваліфікованих фахівців, здатних до інноваційної діяльності. За таких умов постає проблема реорганізації системи підготовки майбутніх фахівців, впровадження в навчальний процес нових освітніх моделей, удосконалення механізмів взаємодії освіти та ринку праці. Одним з факторів розв'язання цієї проблеми є впровадження різних моделей дуальної форми здобуття вищої освіти. У статті розкривається сутність сучасних моделей дуальної освіти, обґрунтовано доцільність впровадження дуальної форми здобуття освіти або її елементів у вищій школі. Проведено аналіз переваг та недоліків кожної з означених моделей. Вивчено позитивний світовий досвід впровадження дуальної освіти. Визначено теоретичні засади підвищення конкурентоспроможності вітчизняних закладів освіти за умови впровадження дуальності.

Ключові слова: вища освіта, якість освіти, дуальна форма здобуття освіти, освітній процес, учасники дуальної форми здобуття освіти, держава, підприємство, роботодавець, майбутній фахівець, сандвіч-освіта, кооперативне навчання, модель дуального консорціуму.

Yakovchuck Olga

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky

THE FUNCTIONING OF DUAL EDUCATION MODELS AS AN EFFECTIVE WAY TO IMPROVE THE COMPETITIVENESS OF UKRAINE'S HIGHER EDUCATION SYSTEM

Summary. The labour market requires not only professionals with special aptitude, but highly-qualified professionals capable of innovation as well. Under such conditions, the problem of future specialists training system reorganization, new educational models introduction into the educational process, and the improvement of the mechanisms of interaction between education and the labour market arises. One of the factors in solving this problem is the introduction of higher education dual form. It involves a combination of students' theoretical and practical training, provides an opportunity to reorient the educational goals and objectives in accordance with employers' requirements. The article covers conditions of realization of vocational education according to dual system in Ukraine, dual education models. There were analyzed the principal advantages and disadvantages of this system. We study the progressive experience of the introduction of dual education in higher education institutions around the world. Among the advantages of dual education are the following: introduction of a system for forecasting the labor market demand for qualified personnel, elimination of contradictions between empirical knowledge and future professional activity, increasing the level of financing of education by enterprises, the introduction of an independent education quality assessment system for graduates of educational institutions, improving the quality of the educational process. A dual system is not an innovation. Today, the dual form of education effectively operates in many European countries. It is conceptually important that a state, an educational institution and an enterprise are together the participants in dual education, and the system of specialists training corresponds to the uniform requirements of all interested parties. The introduction of dual education involves a flexible organizational and managerial structure, innovative technologies and pedagogical approaches. It includes relationships among stakeholders – employers, teachers and students (workers) involved in the study.

Keywords: higher education, dual study mode, educational process, dual education participants, state, enterprise, employer, future specialist, sandwich education.

Постановка проблеми. Одне із завдань сучасної освіти полягає у забезпеченні виробничого сектору кваліфікованими кадрами, конкурентоспроможними на ринку праці. Незважаючи на високий рівень теоретичних знань випускників закладів вищої освіти України, більшість з них мають недостатній рівень сформованості практичних навичок та вмінь. Через відсутність ефективної системи взаємодії «держава-заклад освіти-підприємство» рівень підготовки випускників не відповідає вимогам роботодавців. Це є однією з причин низького рівня працевлаштування випускників після завершення навчання у закладах освіти. У зв'язку з цим виникає необхідність впрова-

дження таких інноваційних форм та підходів до організації освітнього процесу, які б підвищували рівень активності студентів, створювали умови для їх самоорганізації, професійної орієнтації, саморозвитку, інтегрували теоретичні знання з практичними вміннями та навичками. Вважаємо, що впровадження елементів дуальної форми здобуття освіти є тією педагогічною інновацією, що дозволяє поєднати теоретичні та практичну, аудиторну та дистанційну складові освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вітчизняних та зарубіжних дослідників, педагогів-практиків свідчить про те, що проблеми впровадження дуальної форми здобуття вищої освіти

та її перспективи набувають все більшої значущості та актуальності.

Загальні питання впровадження дуальної форми здобуття освіти у різних країнах Європи знайшли своє відображення у працях Н. Абашкіної [1], С. Амеліної [3], В. Андрущенко [2], Н. Касаткіної [6]. Науковці дослідження П. Дудкіна [5], О. Дудкіної [5], Л. Сушенцевої [13], В. Суворова [12] присвячені формуванню та розвитку регіональних інноваційних структур як парадигми співпраці закладів освіти та бізнесу.

Вчені В. Кухаренко [8], А. Шельтен [16], Б. Унайбаєва [17] та ін. наголошують на необхідності інтеграції освітньої діяльності закладів освіти та виробничого сектору.

Дуальну освіту як фактор модернізації системи соціального партнерства закладу освіти та підприємства розглядають В. Терешев [14], Е. Терещенкова [15], Л. Сідакова [11].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретичний аналіз наукових праць дає можливість стверджувати, що ґрунтовно вивчені лише окремі аспекти впровадження та функціонування дуальної системи здобуття вищої професійної освіти. Недостатньо уваги приділено питанням впровадження різних моделей дуальної освіти у вищій школі.

Мета статті. На основі аналізу існуючих моделей дуальної форми здобуття вищої освіти у різних країнах світу, визначити теоретичні засади підвищення конкурентоспроможності вітчизняних закладів освіти.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічні зміни у сучасному суспільстві потребують таких трансформацій у системі вищої освіти, що покращують якість підготовки фахівців. Варто погодитись з думкою академіка Н. Нічкало, яка вважає, що «кожному етапу розвитку суспільства притаманні свої соціально-економічні проблеми. Їх розв'язання потребує нових підходів, що враховують динаміку змін у життєдіяльності різних соціальних систем» [9, с. 136]. Науковець Л. Сушенцева головним завданням сучасної освіти вважає «створення такої системи, яка забезпечить кожній людині можливість оволодіти знаннями, їх оновлювати, самореалізуватися, самовдосконалюватися» [13, с. 5]. Однією з умов модернізації вищої освіти України є посилення взаємодії між навчальними закладами та виробничим сектором (підприємствами, організаціями). За таких умов виникає необхідність у створенні сучасної педагогічної моделі підготовки фахівців відповідно до вимог роботодавців, тобто в реальних виробничих умовах. Однією з таких моделей є дуальна форма здобуття освіти.

Відповідно до Міжнародної стандартної кваліфікації ЮНЕСКО, дуальна освіта – це «організований навчальний процес, що поєднує часткову зайнятість студента на виробництві та навчання з певним навантаженням в університетській системі» [18].

Вітчизняна концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти визначає поняття «дуальна освіта» як здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти з навчанням на робочих місцях (підприємствах, організаціях, в установах) для набуття певної кваліфікації [7]. Вважаємо, що основне

завдання впровадження дуальної форми здобуття освіти або її елементів – інтеграція теоретичної та практичної складової освітнього процесу для підвищення конкурентоспроможності та якості навчання майбутніх фахівців.

Необхідність впровадження дуальної форми здобуття вищої освіти або її елементів у вищій школі пояснюється цілим рядом факторів:

- сучасна система вищої освіти недостатньо вмотивована на розвиток у студентів практичних навичок, необхідних на ринку праці;
- можливості практичної складової освітнього процесу є обмеженими;
- відсутність єдиних вимог до компетентності випускників зі сторони закладу вищої освіти та роботодавців;
- повна або часткова відсутність у закладах вищої освіти сучасного обладнання, необхідного для підготовки високоякісних фахівців певної галузі виробництва;
- відокремленість закладів освіти від виробничого процесу;
- відсутність механізму включення закладів освіти у взаємовідносини з підприємствами, організаціями, фірмами.

Тобто, дуальна форма здобуття вищої освіти взаємопов'язана з тенденціями розвитку суспільства та потребами ринку праці у висококваліфікованих кадрах [10, с. 284].

Вважаємо, що дуальна форма здобуття вищої освіти передбачає інтеграцію формальної (класичної) освіти з неформальною (виробничою) практикою чи діяльністю студента на підприємстві, відповідно до його компетентностей та кваліфікації).

Поєднання теоретичного навчання з практичною діяльністю студентів на виробництві не є нововведенням. У закладах вищої освіти для багатьох країн світу (Німеччини, Австрії, Франції, Нідерландів, США, Польщі, Казахстану, Канади) переважає практична складова освітнього процесу.

На рис. 1 представлені різні моделі дуальної освіти, що функціонують у закладах вищої освіти різних країн світу:

Рис. 1. Моделі дуальної освіти

Проаналізуємо особливості функціонування кожної з представлених моделей:

1. Вища освіта інтегрована з тривалою виробничою практикою студента на підприємстві. Особливістю цієї моделі є тривала виробнича практика під час навчання студента у закладі освіти. Навчання студентів відбувається за схемою: теоретичний цикл та формування теоретичних знань, елементарних вмінь та навичок відбувається у закладі освіти, а формування складних комплексних вмінь та навичок – на робочих місцях. Така модель дуальної освіти дає змогу посилити практичну підготовку випускників закладів вищої освіти.

2. Модель дуального консорціуму. Така модель включає теоретичну (дистанційну) частину навчання на основі інтернет-технологій та практичну складову, що відбувається на виробництві. Теоретичне навчання відбувається ввечері, одержання практичних навичок та вмінь вдень. Реалізація такої моделі дуальної освіти дозволяє скоротити термін навчання.

3. Вища освіта інтегрована з професійною діяльністю. Ця модель дуальної освіти дає змогу фахівцям з професійною освітою, які багато років працюють на підприємстві за будь-якою спеціальністю, здобути вищу освіту певного напрямку. Навчання за цією моделлю передбачає перекваліфікацію спеціалістів за спорідненими спеціальностями, забезпечує безперервність освітнього процесу.

4. Сандвіч-освіта, що передбачає чергування періодів теоретичного та навчально-виробничого (виробничого) навчання. Теоретична частина такого навчання відбувається у закладі освіти, тоді як навчально-виробнича чи виробнича – на дуальних підприємствах, в установах чи організаціях. Сандвіч-освіта – це інноваційна форма навчання, здебільшого на бакалавраті, «освітній процес здійснюється протягом 4 років. З них, студент три роки навчається у закладі вищої освіти, один рік в університеті іншої країни або стажується на підприємстві чи фірмі» [4].

Чергування періодів навчання практикується у закладах освіти різних країн світу. Зокрема, у Великобританії та Франції існують «сандвіч курси». Два роки навчання в університеті чергуються з роком професійної практичної підготов-

ки на виробництві, далі знову рік теоретичного навчання в університеті, що чергується з виробничою практикою.

5. Коопероване навчання, яке широко практикується у навчальних закладах США та Канади. Підготовка спеціалістів за цієї моделі дуальної освіти визначає кооперацію закладу вищої освіти та фірми чи підприємства, на якому відбувається практична складова навчання. Кількість фірм чи підприємств, що є дуальними партнерами закладу освіти може сягати кількох тисяч [20]. Така модель дуальної освіти набула широкого визнання у США, Канаді, Франції.

Кооперована освіта була запроваджена у Німеччині в якості моделі навчання інтегрованого з роботою. Метою Berufsakademie вважалася реалізація традиційної німецької системи дуальної освіти у вищій освіті [19].

Завданнями кожної з означених моделей дуальної освіти є усунення недоліків традиційного навчання майбутніх фахівців, подолання розриву між теоретичною та практичною підготовкою майбутніх фахівців, підвищення якості підготовки фахівців із урахуванням вимог працедавців.

Аналіз особливостей функціонування дуальних моделей освіти у різних країнах світу має можливість визначити ключові підходи до розуміння сутності дуальної форми здобуття вищої освіти представлені на рис. 2:

Серед очікуваних результатів впровадження дуальної форми здобуття вищої освіти можна відзначити:

- розвиток системи прогнозування потреб ринку праці у кваліфікованих кадрах;
- збільшення рівня фінансування освіти підприємствами;
- розвиток системи незалежного оцінювання якості підготовки випускників закладів освіти;
- значне зростання якості освітнього процесу; розвиток нових форм здобуття освіти.

Наразі, в Україні проводяться заходи, щодо впровадження дуальних моделей здобуття освіти у бакалавраті вищої школи. Ефективність їх впровадження залежить від прогнозування потреб рин-

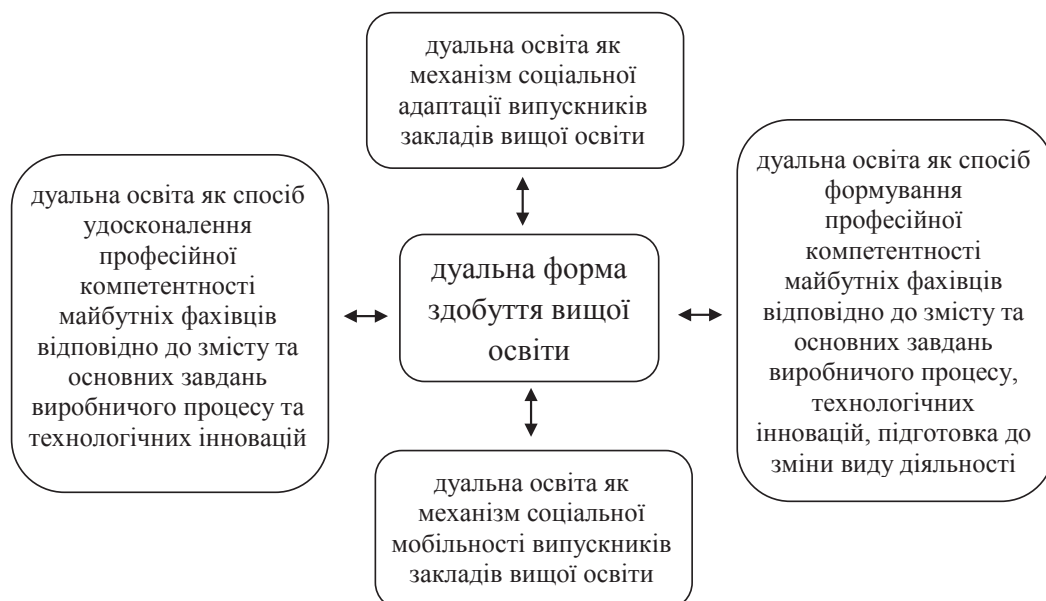

Рис. 2. Підходи до розуміння сутності дуальної форми здобуття освіти

ку праці у фахівцях певних спеціальностей, забезпеченні підготовки та перепідготовки викладачів вищої школи, що будуть проводити навчання студентів за дуальною формою здобуття освіти, розвитку системи професійного самовизначення студентів.

Проаналізувавши особливості функціонування дуальних освітніх моделей у різних країнах світу та позитивний досвід їх функціонування, можна сформулювати теоретичні засади підвищення конкурентоспроможності системи вищої освіти України:

1. Інтеграція теоретичної (формальної) складової освітнього процесу у закладі вищої освіти та практичного (неформальної), що відбувається на підприємстві. Удосконалення інноваційної діяльності закладів вищої освіти через впровадження елементів дуальності.

2. Оптимізація структури та діяльності закладів вищої освіти відповідно до вимог ринку праці та його динамічних змін.

3. Оцінка компетенцій випускників закладів освіти згідно з вимогами потенційних роботодавців.

4. Поліпшення фінансово-економічних механізмів у закладах вищої освіти.

5. Забезпечення постійного професійного саморозвитку та самовдосконалення фахівців підприємств через набуття міждисциплінарних знань під час підвищення кваліфікації.

Висновки та пропозиції. Вивчення міжнародного досвіду функціонування моделей дуальної освіти дає можливість визначити найбільш перспективні шляхи інтеграції вітчизняної системи освіти, ринку праці та виробництва.

Впровадження дуальної форми здобуття вищої освіти формує та вдосконалює продуктивні сили суспільства, забезпечує розвиток системи освіти, експорт освітніх послуг, актуалізує накопичення знань та вмінь студентів.

Список літератури:

1. Абашкіна Н.В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині : монографія. Київ : Вища школа, 1998. 207 с.
2. Андрущенко В.П. Теоретико-методологічні засади реформування вищої освіти в Україні. *Педагогічна газета. Академія пед. наук України*. 2000. № 12(78). С. 1–2.
3. Амеліна С.М. Особливості дуальної системи вищої професійної освіти у навчальних закладах Німеччини : зб. наук. праць «Проблеми трудової і професійної підготовки». 2010. Вип. 15. С. 107–112.
4. Григорьева Н.В., Швець Н.А. Модель подготовки специалистов в условиях дуального обучения. *Современные проблемы науки и образования*. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=25763> (дата звернення: 07.04.2019).
5. Дудкін П. Формування та розвиток регіональних інноваційних структур як нова парадигма співпраці вищих навчальних закладів і бізнесу. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2013. № 2. С. 58–66.
6. Касаткіна Н.Э. Педагогические проблемы университетского педагогического педагогического образования. *Проблемы многоуровневой подготовки в вузе : межвуз. сб. науч. тр.* Кемерово : КемГУ, 1994. С. 107–112.
7. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 06.04.2019).
8. Кухаренко В.М. Дистанційне навчання та умови застосування. Харків, 2002. 320 с.
9. Ничкало Н. Професійна освіта і навчання: проблеми взаємозв'язку з ринком праці. Формування широкої кваліфікації робітників. Вклад ПТО у розвиток трудового потенціалу XXI століття : зб. матеріалів підгот. у рамках реалізації укр.-нім. проекту «Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні». Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. С. 134–148.
10. Непрерывное образование в контексте образовательных реформ в Украине : монография / В.И. Астахова, Е.Г. Михайлева, Е.В. Астахова. Харків : *Изд-во НУА*, 2006. 299 с.
11. Сидакова Л.В. Сущность и основные признаки дуальной модели обучения. *Образование и воспитание*. 2016. № 2. С. 62–64.
12. Суворов В.С. Как формировать конкурентоспособного специалиста. Казань : *ИСПО РАО*, 2000. 111 с.
13. Сушенцева Л.Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / за ред. Н.Г. Ничкало. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. 439 с.
14. Тешев В.А. Дуальное образование как фактор модернизации системы социального партнерства вузов и предприятий. *Вестник Адыгейского государственного университета*. 2014. № 1(135). С. 144–150.
15. Терещенкова Е.В. Дуальная система образования как основа подготовки специалистов. *Концепт*. 2014. № 4. С. 41–45.
16. Шельтен А. Введение в профессиональную педагогику. Екатеринбург, 1996. 288 с.
17. Унайбаев Б.Ж. Дуальная модель профессионально-технического образования URL: <http://forum.eitiedu.kz/index.php/2012/01/04/dualnaya-model-pt-obrazovaniya/> (дата обращения: 16.09.2018).
18. ЮНЕСКО: Недостатки образования способствуют кризису. URL: <https://www.dw.com/ru/юнеско-недостаткиобразования-способствуют-кризису/a-16307327> (дата звернення: 06.04.2019).
19. Stegman H. Das duale System im Blickpunkt: Strukturen, Enwicklungen und zukuenftige Probleme in der betrieblichen Berufsausbildung in Materialien aus der Arbeitsmarkt und Berufsforschung. Nurnberg, 1986. № 9.
20. Göhringer A. University of Cooperative Education – Karlsruhe: The Dual System of Higher Education in Germany. *Asia Pacific Journal of Cooperative*. 2002. 3(2). P. 53–58.

References:

1. Abashkina N.V. (1998). *Pryntsyvy rozvytku profesiinoi osvity v Nimechchyni* [Principles of vocational education development in Germany]. Kyiv : Vyshcha shkola, 207 p.
2. Andrushchenko V.P. (2000). *Teoretyko-metodolohichni zasady reformuvannya vyshchoi osvity v Ukraini* [Methodological Principles for Reforming Higher Education in Ukraine]. *Pedahohichna hazeta. Akademiia ped. nauk Ukrainy*, no. 12(78), pp. 1–2.
3. Amelina S.M. (2010). *Osoblyvosti dualnoi systemy vyshchoi profesiinoi osvity u navchalnykh zakladakh Nimechchyny* [Features of the dual system of higher vocational education in educational institutions in Germany]. *Problemy trudovoi i profesiinoi pidhotovky*, no. 15, pp. 107–112.

4. Grigoreva N.V., Shvets N.A. Model podgotovki spetsialistov v usloviyah dualnogo obucheniya [Model of training of specialists in conditions of dual education]. *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya*. Available at: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=25763> (accessed 07.04.2019).
5. Dudkin P. (2013). Formuvannia ta rozvytok rehionalnykh innovatsiinykh struktur yak nova paradyhma spivpratsi vyshchyykh navchalnykh zakladiv i biznesu [Formation and development of regional innovation structures as a new paradigm for cooperation between higher education institutions and business]. *Sotsialno-ekonomichni problemi i derzhava*, no. 2, pp. 58–66.
6. Kasatkina N.E. (1994). Pedagogicheskie problemy universitetskogo obrazovaniya. [Pedagogical problems of university pedagogical education]. *Mezhvuz. sb. nauch. tr. Problemy mnogourovnevnoy podgotovki v vuze* [Problems of multi-level training at the university]. Kemerovo : KemGU, pp. 107–112.
7. Kontsepsiia pidhotovky fakhivtsiv za dualnoiu formoiu zdobuttia osvity. Available at: <https://mon.gov.ua> (accessed 06.04.2019).
8. Kuharenko V.M. (2002). Dystantsiine navchannia ta umovy zastosuvannia. [Pedagogical problems of university pedagogical teacher education]. Kharkiv, 320 p.
9. Nichkalo N. (2007). Profesiina osvita i navchannia: problemy vzaiemozviazku z rynkom pratsi. Formuvannia shyrokoj kvalifikatsii robitnykiv. Vklad PTO u rozvytok trudovoho potentsialu XXI stolittia [Profesiina osvita i navchannia: problems and mutual cooperation with the market of pracci. Formula of wide range. The contribution of VET at the development of labor potential XXI stolittia, Nizhin : TOV Vidavnistvo Aspekt-Poligraf, pp. 134–148.
10. Nepreryivnoe obrazovanie v kontekste obrazovatelnykh reform v Ukraine (2006). [Continuing education in the context of educational reforms in Ukraine]. Monografiya (eds. Astahova V.I., Mihayleva E.G.), Harkov : NUA, 299 p.
11. Sidakova L.V. (2016). Sushchnost y osnovnye pryznaky dualnoi modely obucheniya [The essence and main features of the dual learning model]. *Obrazovanie i vospitanie*, no. 2, pp. 62–64.
12. Suvorov V.S. (2000). Kak formyovat konkurentosposobnogo spetsyalysta [How to form a competitive specialist]. Kazan : ISPO RAO, 111 p.
13. Sushentseva L.L. (2011). Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnykh kvalifikovanykh robitnykiv u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh: teoriia i praktyka [Formulary of professional mobilization of Maybut Qualified Robotics at professional and technical initial mortgages: theory and practice]. (eds. Nichkalo N.G.). *Institut profesiinotekhnichnoyi osviti NAPN Ukrainy*. Kriviy Rig : Vidavnychy dim, 439 p.
14. Teshev V.A. (2014). Dualnoe obrazovanye kak faktor modernyzatsyy systemy sotsyalnogo partnerstva vuzov y predpriyatiy [Dual education as a factor in the modernization of the system of social partnership between universities and enterprises]. *Vestnik Adyigeyskogo gosudarstvennogo universiteta*, vol. 1, no. 1(135), pp. 144–150.
15. Tereshchenkova E.V. (2014). Dualnaya sistema obrazovaniya kak osnova podgotovki Spetsialistov [The dual education system as a basis for training]. *Kontsept*, no. 4, pp. 41–45.
16. Shelten A. (1996). Vvedenie v professionalnuyu pedagogiku [Introduction to Professional Pedagogy]. Ekaterinburg. (in Russian)
17. Unajbaev B.Zh. Dualnaia model professyonalno-tekhnycheskoho obrazovaniya. URL. Available at: <http://forum.eitiedu.kz/index.php/2012/01/04/dualnaya-model-pt-obrazovaniya> (accessed 01.04.2019).
18. YUNESKO: Nedostatky obrazovaniya sposobstvuiut kryzysu [UNESCO: Disadvantages of education contribute to the crisis]. Available at: <http://www.dw.com/ru/junesko-nedostatkiobrazovaniya-sposobstvujut-kryzysu/a-16307327> (accessed 01.04.2019).
19. Stegman H. (1986). Das duale System im Blickpunkt: Strukturen, Enwicklungen und zukuenftige Probleme in der betrieblichen Berufsausbildung in Materialien aus der Arbeitsmarkt und Berufsforschung. Nurnberg, no. 9.
20. Göhringer A. (2002). University of Cooperative Education – Karlsruhe: The Dual System of Higher Education in Germany. *Asia Pacific Journal of Cooperative Education*, no. 3(2), pp. 53–58.